

Радован Биговић

Универзитет у Београду

Православни богословски факултет

Београд

Интелигенција у Цркви¹

Сажетак: У овом огледу аутор даје одређење појма и смисла појаве и дејства интелектуалца односно интелигенције. Не мимоилазећи историјску перспективу, он сагледава генезу и структуру сложених односа интелектуалца и друштва, дајући критичке одредбе о позиву и улогама интелигенције у социјално-историјском контексту живота организованих људских друштава. Аутор корективно указује на низ опасности које вребају интелектуалца односно интелигенцију у освешћивању и вршењу своје примарне улоге и дужности, коју аутор одређује вишеструко. Али главну улогу интелигенције он пре свега види као критику (а) идолатрије, (б) отуђених друштвених односа, (в) воље за моћ отргнуте контроли и, нарочито, као (г) критику озлеђивања Истине: критику моралних, интелектуалних, социо-економских и надасве идеолошких напада на истину (при чему је духовна димензије истине укључена у то). У том смислу аутор посебну пажњу посвећује одређењу проблема који настају у (поремећеном) односу између интелектуалца и Цркве. С тим у вези он позива на истовремено опрковење интелектуалца, с једне стране, као и на умну самокритику црквене организације: не само истакнутих представника Цркве већ свих који су њени чланови, с друге стране. Тек то обострано „самопревадавање“ – у правцу конститутивних идеала и вредност обеју „страна“ – омогућује, како он каже, амбијент за оно главно – „духовно рађање људи“ путем „иконописне“ а не „идолописне“ културе. Указивање на искушења српских интелектуалца у три историјска периода илуструје те проблеме и њихов настанак. На крају аутор даје назнаке предлога за ваљан начин превладавања тих проблема – на обострану корист друштва и Цркве.

Кључне речи: интелектуалац, интелигенција, Црква, култура, критичка свест и савест, истина, иконопис, идолопис, српска интелигенција

На почетку говора о односу интелигенције и Цркве и њеној улози у Њој, јавља се тешкоћа код одређења самог појма интелигенције. Све до краја прошлог века, то је био искључиво појам психологије, који је означавао чојекову моћ и способност за мишљење и поимање, што је њено етимолошко значење (*intelligere* = разумети, мислити, имати мисао о било чему). Од тада, првенствено код словенских народа, то постаје социолошко-култу-

¹ Првобитна библиографска идентификација овог текста је следећа: Радован Биговић, „Интелигенција у Цркви“, *Богословље* XXXII (XLVI) 1-2 (1988) 43–50. Захваљујемо се Александру Срејићу за прекуцавање овог текста у формат електронског слога.

ролошки појам. Какав је садржај и значење тог појма у овом смислу? Да ли је то „духовна елита“ (Берђајев), или, специфична група која је обједињена идејношћу својих задатака и неоснованошћу својих идеја (Федотов)? Да ли је то сва маса, која тако себе назива – *образованицина* – (Солженицин), или пак „мит“ у посебном значењу те речи? На основу којих се критеријума неко може назвати интелектуалцем? Каква је улога интелигенције? На ова питања је тешко дати одговоре. Они се разликују од културе до културе, од народа до народа, од религије до религије, па чак и од појединца до појединца. Данас има настојања да се под интелигенцијом подразумевају сви слојеви друштва који се не баве мануелним радом, за разлику од већ класичних схватања, где се интелектуалцем назива, човек универзалног знања, типа једног Леонарда да Винчија.² Савремена подела и специјализација знања условила је поделу интелигенције, тако да је сада вероватно оправданије говорити о интелигенцијама а не интелигенцији.

Но, без обзира на сву вишезначност, нејасноћу и неодређеност тог појма, ипак постоје неке карактеристике које се подразумевају, које дају садржај и ближе одређење тог појма. Тако се под интелектуалцима подразумевају они људи, који се одликују следећим особинама: (а) високим коефицијентом интелигенције мерене стандардним мерилима способности; (б) поседовањем широког знања; (в) оригиналним стваралаштвом и снагом личног Ја (које се посебно огледа у заузимању критичког става према постојећим збивањима); (г) самопоуздањем; (д) толерантношћу, храброшћу и моралном чистоћом. Социолози и теоретичари који се баве овим проблемом у функционалне особине интелигенције наводе: (1) њену улогу да просвећује, образује и васпитава; (2) да чува и ствара нове, религиозне, моралне, естетске, философске, научне, техничке истине, знања и вредности. Једном речју, да ствара тзв. *реирезенцијативну* културу, која се разликује од народне. Као посебан слој друштва она има два изразита обележја: (а) махом је одвојена од народа и (б) претежно се ставља под скут најмоћнијег друштвеног ауторитета, настојећи тако да делује на друштвена збивања, што је у основи њено платонистичко наслеђе.³

² Значајне информације и драгоцени подаци о укупном положају интелигенције у Средњем веку и њеном односу према Цркви могу се наћи у студијама: Jacques Le Goff, *Intelektualci u srednjem веку*, превела: Nada Grujić, „Zora“, GZH, Zagreb 1982; Луј Бреје, *Византијска цивилизација*, превела: Иванка Николајевић, Нолит, Београд 1976, посебно стр. 295–501.

³ О овоме види опширније код: Karl Manhajm, *Ideologija i utopija*, Nolit, Beograd 1978. Посебно је драгоцен предговор Војина Милића за ту књигу, под насловом „Социологија сазнања између историзма и марксизма“; Karl Mannheim, „The Crisis of Culture in the Era of Mass-Democracies and Autarchies“, *The Sociological Review* 36 (1934) 2; Jan Szepeanski, „Inteligencija a procwunky umyslowi“, *Socjologiczny XIII*:2.5 (1959) 16; Rudi Supek, *Humanistička inteligencija i politika*, Zagreb 1971; Bernard-Henri Levy, *Pohvala intelektualaca*, превели: Nada Bojić i Danilo

У новијој историји интелектуално стваралаштво је издигнуто на ниво идеологије. На тим основама стварана је једна посебна слика света, посебно царство интелектуалних вредности „по себи“ и „за себе“. Унутар те опште слике настајале су посебне слике: научне, философске, уметничке, религиозне, техничка и тако даље. То је изазивало драматичне сукобе, неретко и са трагичним последицама. Уочљива је стална противречност, сукоб, између интелигенције и Цркве, Атине и Јерусалима. С једне стране, видљива су настојања да се интелигенција оцрквени, с друге, да се Црква интелектуализује. Савремена евро-америчка интелигенција се формирала на метафизичким поставкама протестантизма и Платоновој социјалној доктрини, које се сажимају у чувеној максими нововековне метафизике: *људско знање је моћ*. То је њена вера, покретачка снага и идеал. Интелигенцији је овај метафизички став наметнуо два искушења којима се тешко одупирала. Прво искушење се огледа у тежњи ка *ајсолујној рационализацији животиа*, у настојању да се тајна живота подведе, затвори, у одређене форме и калупе, под одређена правила мишљења или осећања, и да се то прогласи за мерило Истине. Друго, које природно следи из првог, јесте искушење *воље за моћ* (искушење власти). Пошто је културно стваралаштво, тиме и сама култура, обоготворено, издигнуто на ниво идеологије, нове вере, логично је да се код интелигенције јавила „месијанска идеја“ и тежња да буде „харизматични вођа“ друштва. То је све правило јаз између народа и интелигенције, између репрезентативне и народне културе, између света и Цркве, теорије и праксе.⁴ Све се ово пројектовало и на саму Цркву. Зато данас видимо све већи несклад између теорије и животне праксе, богословске учености и молитвеног богомислија, богословских школа и Цркве са сталном опасношћу да се теологија издвоји од Цркве и постави изнад Цркве.

За разлику од секуларистичких представа о интелигенцији, она у традицији православне Цркве и теологије има другачији лик и улогу. У контексту те традиције, незамисливо је говорити о неком изолованом, независном, самодовољном, самоциљном интелектуалном стварању – о двема засебним културама, о интелектуалној „елити“ као посебном сталежу у Цркви. У Њој нема подела на сталеже, касте, учене и неучене. И поред свих искушења Она се одупире обоготворењу људских творевина, разбијању цело-

Kiš, SCI, Beograd 1988; Miroslav Jančićević, *Stvaralačka intaligencija međuratne Jugoslavije*, IDN, Beograd 1984.

⁴ О духовној кризи интелигенције посебно су писали следећи руски мислиоци: Берђајев, Федотов, Солжењин. Погледај следеће радове: Зборник *Духовный кризис интеллигенций* Спб. 1907–1909, посебно стр. 201–208; Г. П. Федотов, „Трагедия интеллигенции“, *Версии*, (Париж 1926); Зборник *Въхи* који је сав посвећен том проблему; А. Солженицин, „Образованщина“ у: *Изпод глыб: сборник статей*, УМСА-Press, Paris 1974, стр. 217–259; Корнелијус Касторијадис, „Интелектуалци и историја“, *Књижевне новине* 749–750 (1988) 23.

витог језгра живота на делове. Црква је историјско-есхатолошка заједница, народ Божји обједињен у Христу и Христом, где је Он глава, мерило и критеријум Истине. Она је живи богочовечански организам: „Богочовек Христос продужен кроз све векове“ (Ј. Поповић). Као што људски организам не може нормално да функционише ако се један део тела одвоји и одсече, такав је случај и са Црквом. Оно што се од Ње као евхаристијске заједнице одвоји постаје безживотно, мртво – пре или касније. Црква у овоме свету егзистира кроз многобројне службе које имају своју аутономију (своју посебну функцију), али које се сабирају и сједињују у личности Богочовека Христа, постајући тако, преко Ње, међузависне.

У најдубљем смислу за Цркву су управо светитељи – интелектуалци. Јер су светитељи највећи зналци, тајновидци Бога, света и човека. Но, ако је данас оправдано говорити о интелигенцији у Цркви у колоквијалном значењу те речи, онда је оправдано само говорити о њој као о *посебној служби* која је органски повезана са осталим службама, а никако као посебном друштвеном или црквеном слоју. Јер у Њој нико нема монопол над Истином. Њен задатак није да ствара вештачке, спекулативне, затворене системе мисли, макар били и теолошки, већ да открива и сведочи Истину, да даје перспективу, где ће се постављати питања и давати одговори. На њој је да се *смири* пред неизрецивом тајном живота, да послуша глас вечног Логоса и да тај глас изражава, саопштава свету (својим језиком за који је пријемчива).

Да би се разумела улога интелигенције у Цркви, неопходно је претходно изрећи један еклесиолошки став о култури. Посматрана у тој перспективи, култура је један *велики иконостајас*. Она је у својој основи иконолошка (иконопис) или идеологијска (идолопис). Махом, према њој се односимо или као према икони или као према идолу. Наравно, границе нису увек јасне. Некад се иконе претварају у идоле, идоли у иконе. Култура која у својој основи није иконостајас и иконопис, личи на кућу без прозора и врата у коју не допире спољашња светлост. Таква култура је непрозирна за вечно и божанско, слепа да види бесконачно много истина и тајни живота које се скривају иза њених видљивих форми. Отуда је најприроднија улога интелигенције да иконопише, да разоткрива и тумачи свету вечну Икону (Лик Божји) и да га раздваја од идола. У томе се огледа њена критичка свест. Откривање тог вечног Пра-Лика, кроз видљиве форме, могуће је на разне начине: кроз философију, теологију, науку, музику, архитектуру, вајарство, поезију. Притом, она и сама мора бити иконична (богоиконична) како би свет, као преко живе иконе, гледао вечни Божански Лик а тиме и исконски људски лик. Интелектуално стваралаштво (култура) као спољашњи амбијент треба да даје предуслове за егзистенцијални сусрет Бога и човека, личности и личности. Улога интелигенције није да просвећује него да при-

према пут и најављује Онога који својим иконописом уистину просвећује, да сарађује и саучествује са Оним који освећује и просвећује човека.

Први, а сигурно и најтежи, проблем интелигенције је да смири свој необуздани и горди ум пред Вечним Умом. Тек тада њено стваралаштво, свеједно које, постаје символ, тип, реч која узводи и усмерава према Пра-Лику. Тада Његове чудесне енергије оживотворавају вештаствене људске творевине. Стварање културе није самоциљ него средство откривања Истине. Ако се људско стваралаштво, макар било и генијално, апсолутизује, уколико се разни облици културе, или култура сама, издигну на онтолошки ниво и постану циљеви и вредности по себи, тада она постаје ново божанство. Све што се апсолутизује: уметност, наука, философија, техника, власт, политика, теологија, претвара се у садистички ауторитет који поробљује и има наглашену тенденцију да ствара човека „једне димензије“. Таква духовна атмосфера у култури скрнави живот и разбија људску Личност.

У природи савремене интелигенције, световне и црквене, уобличио се двоструки, поданички и полтронски морал. Она постојеће стање безмало обожава, до апсурда рационализације, да би исто такво стање, на неком другом месту, са страсном жестином, нападала и критиковала. Такав њен став обезвређује и њено стваралаштво и њену улогу у друштву. Некада је то и разлог њеног удаљавања од народа.

Интелектуалци често истичу да не могу бити верујући јер то, наводно, спутава слободу стваралаштва. То је схватање данас до апсурда распрострањено. Ово се јавља и као проблем и као питање, и психолошки и историјски, тамо где постоје садистички ауторитети, круте друштвене и црквене институције, догматизован начин мишљења. Ово питање захтева посебну анализу и овде немам времена да се посебно задржавам на њему. Само да кажем: тамо где постоји истинска представа о Цркви и о тајни вере, то постаје псеудо-питање. Човек је призван на стваралаштво. То је једна од најважнијих истина православне антропологије. Црква никада не може да доведе у питање слободу, извесну аутономију културног стваралаштва, јер је она увек предуслов сваког слободног многојединства. Изворно хришћанство не спутава, напротив, оно проширује слободе стваралаштва. Код овог питања треба имати на уму да нема апсолутно независног интелектуалног стваралаштва. Оно је увек условљено неким метафизичким ставом и извесним историјским околностима па и културним трендовима.

Српска интелигенција. Као посебан друштвени слој српска интелигенција⁵ се формирала крајем прошлог века и између два светска рата, по моделима европске интелигенције и на идејним основама позитивизма, премда и други утицаји нису занемарљиви. То је период европеизације наше интелигенције, период формирања наше културе по европским узорима. Постепено долази до све мањег утицаја традиционалне српске културе и све више маха хвата нова европска култура. Интелигенција је била махом окупљена око *Српској књижевної гласника*. До почетка Првог светског рата код ње је била изражена национална свест, да би касније почела постепено да слаби. Разни облици интернационализма почели су да узимају све више маха. Постепено се одрођавала од народа и од Цркве, гајећи елитистичке амбиције. Но и поред тога она није имала неког битнијег утицаја на општа друштвена збивања, јер је унутар себе била разбијена и раздвојена на поједине групе и то по политичкој припадности. Интелектуално стваралаш-

⁵Код овог кратког осврта на опште карактеристике наше интелигенције, на њене идејне изазове, прилике у којима се формирала, као и њен однос према Цркви и традиционалним вредностима, имао сам увид у следеће радове: А. Јевтић, „Развој богословља код Срба“, *Теолошки њољеди* 3-4 (1982) 81–104; Р. Самарџић, „Већ просвећености и српски преображај“, *Лейџоис мајшице српске* 3 (1976) 417; Р. Грујић, „Духовни живот Срба у Војводини“, у зборнику *Војводина I и II*, Нови Сад 1939 и 1941, 330–144 и 367–416; А. Радовић, „Светосавско просветно предање и просвећеност Доситеја Обрадовића“, *Бојословље* 1-2 (1981) 23–49; Р. Вешовић, „Савремена интелигенција и питање религије“, *Хришћанско дело* V:2 (1939) 81–90; Н. Велимировић, „Американска и балканска интелигенција“, *Брајтсјиво* 1 (1926) 2–4; Ј. Поповић, „Наша интелигенција и наша Црква“, *Хришћански животи* 10-12 (1926) 385–396; Ђ. Слијепчевић, „Историја српске православне цркве“, књ. III, Келн 1986, 20–26; Ј. Бута, „Наша интелигенција према Цркви и вери“, *Весник* (недељни црквено-политички лист) VI:20 (Београд 1925) 3–4; П. Ђорђевић, „Прототип псеудо-интелектуалца“, *Хришћанска мисао* V:11-12 (1939) 16–18; Ј. Јеремић, „Загребачки конгрес интелектуалаца“, *Животи* I:5 (1922) 2–3; С. С., „Наша интелигенција се буди“, *Пасџирски глас* II:25 (1938) 3; Ж. Алексић, „Интелигенција у служби националних идеала“, *Пасџирска реч* VIII:27 (1913) 170–171; „Црква и интелигенција“, *Хришћански весник* XIX:6 (1902) 332–336, 390–393; исто, XIX:9, 486–493; М. Алексић, „Наша интелигенција и пост“, *Православни свеџиџеник* I:16 (1904) 243; М. Војиновић, „Интелигенција и религија“, *Прејлед цркве ејархије нишке* XIV (1934) 1–3, 147–152; Б. Матковић, „Народ и онарођена интелигенција“, *Православни браник* I:3 (1938) 4–5; исто, I:4 (1938) 8–10; исто, (1938) I:5, 8–10; А. Поповић, „Морални узроци нерелигиозности једног дела наше интелигенције“, *Свејосавље* V (1936) 116–132; Д. Руварац, „Искрена реч радикалној српској интелигенцији“, *Српски синод* XVII (1907) 17–18, исто, 273–277; Д. Руварац, „Оваква нам интелигенција треба“, *Српски синод* XVI (1906) 629–632; Ј. Сарачевић, „Поглед на веру и морал наше интелигенције“, *Православна хришћанска заједница* VII:11-12 (1928) 10–13; Ђ. Слијепчевић, „Интелигенција и народ“, *Хришћанска мисао* II:1 (1936) 1–2; Г. Шрабар, „Руска и српска интелигенција“, *Прејлед цркве ејархије нишке* IV:7-10 (1923) 49–53; Јереј Јован (Владан Поповић), „Циљ напора техничке интелигенције“, *Теолошки њољеди* I (1968) 147–152; В. Поповић, „Црква и српска интелигенција“, *Теолошки њољеди* I (1968) 257–298; М. Перишић, „Психијатрија и утопија“, *Књижевне новине* 749–750 (1988) 2; П. Палавестра, „Књижевници на црним листама“, *Књижевне новине* 749–750 (1988) 44; М. Данојлић, „Ко је ко у Југославији“, *Књижевна реч* 313 (1988) 2; М. Данојлић, „Похвала интелектуалцима“, *Књижевна реч* 313 (1988) 7.

тво, српску културу у међуратном периоду, на првом месту, карактерише *идејна дезоријентација*. Ту је мноштво страних утицаја, али без нечега што би то све обједињавало, усмеравало и давало лични идентитет култури једног народа. Опијеност и очараност европском културом ухватила је толико корена код многих да су се према изворној култури српског народа односили са презиром и ниподаштавањем. Онај мањи број, који се њом бавио, бавио се њом „споља“, примењујући на њу позитивистичке методе и методе немачке историјске школе, што је имало далекосежне последице. Ипак, постојала је једна група интелектуалаца који су правили успешне синтезе, надопуне између традиционалне и нове културе, и тако спречили да дође до потпуног духовног, културног и историјског прекида у памћењу.

Српска интелигенција после Другог светског рата, за разлику од претходног периода (где је играла извесну улогу и имала свој, какав такав идентитет) постала је обезглављена, дезоријентисана, заплашена, остајући без обележја својствених интелигенцији сваког цивилизованог народа и друштва. Можда је чак и сада оправдано поставити питање: да ли смо у том периоду имали интелигенцију или само једну групу истинских интелектуалаца? Одговор на ово питање и дилему није једноставан и мора му предходити озбиљна анализа наше свеукупне послератне културе.

Ако упоредимо лик наше интелигенције из тог доба са оним што се обично очекује од ње, налазимо да је њен лик деформисан.

Уместо личног Ја она је за своје ја узела туђе Ја; уместо критичке свести, обликовала је у себи догматизовану свест, која се огледала првенствено у обожавању и апологији постојећег стања; уместо самопоуздања живела је у неком чудном страху; уместо слободног и оргиналног имала је идеологијом дириговано и условљено стваралаштво. Она не само да није била морална, већ је настојала да неморал прогласи за нови морал, и као таква постала је најмоћније средство умножавања зла. Љубав према материјалном благу и према власти у њој је парализовала сваку љубав и интерес према Истини. Њена револуционарна свест огледала са првенствено у рушењу свега претходног, свега оног што би и потенцијално могло да буде опасност по постојећу идеологију. Тај рушилачки нагон посебно је испољен кад је у питању традиционална култура и духовност српског народа и све оно што је на „тамјан мирисало“. Тако, уместо слободне постала је *ујош* ребљена интелигенција. Материјални положај и друштвени статус био је незавидан. Тим је особито погођена хуманистичка интелигенција, док је у нешто бољем положају била техничка, политичка и управна интелигенција.

Сама концепција друштва, са неписаним правилом: нормално је оно што је просечно, онемогућила је да интелигенција игра ону улогу коју треба да игра и да има свој лични идентитет. Све што је изгледало да је изнад

„просека“, постајало је друштвено „опасно“ и скраћивано је на ниво просека (што је некад значило скраћивање за главу). Овоме треба додати да је српска интелигенција у току рата више него преполовљена; да су после рата формиране фамозне „црне листе“ на којима су се, из ових или оних разлога, нашли бројни, истакнути интелектуалци. Ту су још бројна суђења мисли, инквизиција над листовима и часописима, књигама и позоришним представама. Касније је „цензуру“ замењивала аутоцензура, што је много опасније. Они који су се усудили да се баве традиционалном културом, доживљавали су разна етикетирања. Обично су називани: „националистима“, „хегемонистима“, „клеронационалистима“, „мрачњацима“ и по друштво су били опаснији од највећих људомора, лопова и убица. Председник кућног савета, човек непрочитане књиге, могао је да оцењује радове чак и академика, да их проглашава ненаучним, памфлетским, непријатељским и да такав суд буде уважен. То је условило да се створи послушна и поданичка интелигенција, малоумно а не бескласно и културно напредно друштво. Она група целовитих, упорних и истрајних интелектуалаца, који су били решени и да страдају због истине, била је затворена у неке Институте, Манастире, потиснута на маргине друштвеног живота, бивајући и тамо праћена будним оком „контроле“. У земљи су се увек истицали као негативан пример, а за спољашњу јавност, били су пример и повод, да се говори о демократији и слободном интелектуалном стваралаштву. Из ових и других разлога наша интелигенција се неретко осећала пониженом и повређеном, беспомоћном и безначајном.

Оваква уопштена оцена, која може да има недостатака, попут сваке генерализације, ипак не значи да у овом периоду није било значајних културних подухвата, научног, уметничког и културног напретка, али ни из близа онолико колико је могло да буде. Друштвена улога интелигенције, па ако хоћете и њена улога у Цркви, остала је безначајна, тако да је њено стваралаштво имало само спољашњи сјај, без утицаја на практични живот.

Однорођеност интелигенције, њена употребљеност од моћних ауторитета, њена идејна обезглављеност и погруженост у границе тварног света и немогућност да делује на животне токове, створила је велике трауме и ране на бићу нашег народа и наше Цркве. Но, догађаји у нашој култури у току последњих десет, петнаест година говоре да се њен положај нешто мења. Она је на путу свог *самоосвећења*. Друштвене прилике су нешто повољније за културно стваралаштво. Она се све више одваја од центара моћи и идеологије. Сазрева критичка свест према постојећем стању Цркве и Државе. Све је присутнији захтев за преображајем и променама. Видљиви су напори у обнови и трансформацији традиционалних вредности. Истина, један број интелектуалаца сада се повукао у „отмено ћутање“. Та

употребљена интелигенција више не зна ни кога да критикује ни кога да хвали, јер више нема тако моћних ауторитета иза чијих би се фраза и цитата могла осећати потпуно сигурно и безбедно.

Сада се код нас све више говори о сусрету Цркве и интелигенције. За такве тврдње има основа, али нема места за претерани оптимизам, јер је природа тог сусрета различита. Оно што се са сигурношћу може рећи јесте да је сада световна интелигенција знатно толерантнија према Цркви. На много начина води „дијалог“ са црквеном интелигенцијом и то као са равноправним саговорником. Ту су још и заједнички стваралачки пројекти. Код интелигенције јењавају веровања о „одумирању“ религије и све више је узимају као конститутивни фактор сваког друштва. Сцијентистичка вера, коју је интелигенција махом исповедала, код ње све више слаби. Сада се Црква и интелигенција сусрећу и преко националних симбола. Код њих постоји јединствен став и захтев за ограничењем „ничим неограничене власти“ Партије и других властодржаца. Ту су захтеви за поштовањем елементарних људских слобода. Понекад је Црква данас изложена и критици од стране интелигенције. Без обзира на све аспекте те критике, чини ми се да се она битно разликује од доскорашње идеолошко-пропагандне критике чији је циљ био уништење Цркве са лица Земље. Садашња критика првенствено има за циљ да подстакне све службе у Цркви да функционишу на црквен начин, да се Црква врати из прогонства и да буде у центру друштвених збивања. Поред једне велике групе целовитих интелектуалаца, који данас стварају и делују у свим областима културе, све је више младих који се егзистенцијално сусрећу са Црквом и постају отворени за Истину. Свакако, далеко је већи број оних који су на путу да то постану.

У овој свеопштој „кризи“, која потреса сав живот, то је од изузетне важности. Стваралаштво једног броја наше интелигенције, црквене и, условно речено, световне, уистину је епифанија Истине Православља и духа Цркве. Оно хвата све више маха, има све већи утицај, све више духовно рађа и преображава. И поред свих искушења и недаћа, можемо да кажемо да у новијој историји, у једном периоду, никад нисмо имали толико умних, духовних, целовитих и трезвених личности. Но, ипак, сусрет Цркве и интелигенције где има и духовно сумњивих појава, посматран у ширим размерама, је у зачетку, и он тек треба да се реализује. Тек предстоји уцрковљење наше интелигенције, а можда, у неким случајевима и оправослављење саме црквене организације. Будућност тог сусрета зависи и од саме Цркве а не само од интелигенције. Она мора да води рачуна да Дух Божји делује на разне начине и где хоће, а не само кроз организацију. Мора да се чува искушења, како се њена оправдана борба против идола и идолотворења не би претворила у борбу против иконе, у саму негацију и презир према култури

и интелектуалном стваралаштву. Интелигенција, опет треба да схвати да није призвана да влада, већ да служи народу и да својим иконописом ствара предуслове — спољашњи амбијент, за духовно рађање људи. Данас се и велики народи најчешће такмиче у духовности и култури, што довољно говори да је то малим народима једина могућност да нешто значе међу светском породицом народа. Отуда је улагање у стварање интелигенције улагање у будућност једног народа.

Summary: In this article the author offers his determination of the concept and meaning of the appearance and social-historical effects of the intellectual, that is, of the intelligentsia. Not without a historical and comparative perspective, he theorizes on the genesis and structure of the complicated relations between intellectuals and society. He then offers a set of critical determinations in regard to the calling and roles of the intelligentsia in the life of organized human societies. The author correctively indicates at a host of dangers that lurk as the intelligentsia strives to become aware of its primary role and duty, which the author undertakes to multifariously determine. However, according to his view, the main role of the intelligentsia is primarily the critique of (a) idolatry (b) alienated social relations (c) will for power divorced from social control and, especially, as (d) the critique of injuries inflicted upon Truth: i.e. the critique of moral, intellectual, socio-economic and principally of ideological attacks on truth (the spiritual dimension of truth not excluded). In that sense, special attention is given to the determination of the problems which surface in (deviant) relations between the intellectuals and the Church. Bearing that in mind, the author calls for a simultaneous 'in-churchification' of intellectuals, on one hand, and the spiritual and rational self-critique of the church 'organization', high and low members notwithstanding, or 're-Orthodoxization', on the other hand. Only this mutual 'self-overcoming' – headed in the direction of the constitutive ideals and values of both sides – allows, as he says, the ambience for what is crucial – the 'spiritual birth of people' through an 'iconologic' a not 'iconoidologic' culture. Reference to Serbian intellectuals in three historical periods illustrates these problems, as well as their genesis. Finally, the author gives his propositions for the solution of the mentioned problems and for the ways of authentically overcoming them respectively – to the betterment of both society and the Church.

Key words: intellectual, intelligentsia, Church, culture, critical self-consciousness and conscience, truth, iconology, iconoidology, Serbian intelligentsia